

Отримано: 12 листопада 2024 р.

Прорецензовано: 07 грудня 2024 р.

Прийнято до друку: 14 грудня 2024 р.

e-mail: Julia.kharchuk@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-4874-1652>

e-mail: olha.v.onishchuk@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2024-35(63)-54-59

Харчук Ю. Ю., Оніщук О. В. Бюджетне фінансування системи соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2024. № 35(63). С. 54–59.

УДК: 336.14; 351.84; 352.071:005.21(477)

JEL-класифікація: H 1, H 4-7, H 70; I 18, I 31; O 15

Харчук Юлія Юріївна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного університету «Острозька академія»

Оніщук Ольга Володимирівна,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету «Острозька академія»

**БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У статті обґрунтовано актуальність бюджетного фінансування системи соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану. Авторами проведено аналіз динаміки витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення за рахунок коштів Зведеного бюджету України за 2021–2023 рр.

У дослідженні розглянуто динаміку складу державних та місцевих соціальних витрат, а також оцінено їхню структуру. Встановлено основні тенденції здійснення витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів України за 2021–2023 рр.

Виокремлено причини формування соціальних витрат і оцінено правильність і доцільність їхнього здійснення; запропоновано напрями покращення бюджетного фінансування системи соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану відповідно до проведеного аналізу витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні за досліджуваній період.

Зазначено, що в наступних дослідженнях автори оцінюватимуть ефективність витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення населення України шляхом аналізу кількості населення відповідних категорій, величини середніх виплат на одну особу, результативності використання населенням отриманої фінансової підтримки залежно від категорії осіб та суми отриманої допомоги.

Ключові слова: бюджетне фінансування, система соціального захисту та соціального забезпечення, соціальні витрати, воєнний стан, Державний бюджет України, місцеві бюджети.

Yulia Kharchuk,

PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Audit,
the National University of Ostroh Academy

Olha Onishchuk,

MA student
of the National University of Ostroh Academy

**BUDGET FINANCING OF THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM IN UKRAINE
UNDER MARTIAL LAW**

The article substantiates the relevance of budgetary financing of the social protection system in Ukraine under martial law.

The authors analyzed the dynamics of expenditures on social protection and social security from the Consolidated Budget of Ukraine for 2021–2023. The dynamics of the composition of state and local social expenditures were examined, and the structure of social expenditures during the studied period was evaluated.

The main trends in spending on social protection and social security from the state and local budgets of Ukraine in 2021–2023 have been established. The reasons for the formation of social expenditures were identified, and the appropriateness and effectiveness of their implementation were assessed.

Based on the analysis of expenditures on social protection and social security, directions for improving the budgetary financing of the social protection system in Ukraine under martial law were proposed.

The authors found that this category of expenditures played a critical role for Ukrainians, especially after the introduction of martial law, when the number of people in need of assistance and financial support grew significantly.

The structure of expenditures on social protection and social security from the state and local budgets of Ukraine changed during the studied period. This shift is explained by changes in the priorities of the government and local self-government bodies of individual territorial communities, as well as the redistribution of funds to the reserve fund of Ukraine.

Additionally, the introduction of martial law contributed to the expansion of existing social protection programs and the creation of new ones. These include financial support for internally displaced persons, military personnel, combatants, veterans and their family members, as well as programs such as «municipal babysitter,» «money follows the child,» and assistance to the unemployed.

In the future, it is advisable to evaluate the effectiveness of expenditures on social protection and social security by analyzing the number of people in relevant categories, the average payments per person, and the effectiveness of the population's use of financial support based on the category of recipients and the amount of assistance provided. These questions will form the basis for further scientific research by the authors.

Keywords: budget financing, social protection and social security system, social expenditures, martial law, State Budget of Ukraine, local budgets.

Постановка проблеми. Система соціального захисту населення в Україні є одним із ключових елементів забезпечення суспільного благополуччя, особливо в умовах воєнного стану. Бюджетне фінансування системи соціального захисту допомагає підтримувати добробут українців, зберігати довіру до уряду та сприяти соціальній згуртованості. Дослідження бюджетного фінансування системи соціального захисту в умовах воєнного стану дозволяє оцінити ефективність розподілу цієї групи видатків за категоріями задля надання громадянам України найбільш оптимального варіанту підтримки. Тому оцінка роботи уряду у сфері видаткової політики під впливом повномасштабного вторгнення є досить своєчасною та необхідною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зважаючи на свою актуальність, тема соціального захисту населення в Україні досліджується чималою кількістю науковців. Теоретичні аспекти, проблеми та перспективи фінансування видатків у сфері соціального захисту та забезпечення досліджували такі українські вчені, як З. Варналій, Г. Кукель, Л. Лисяк, М. Ріпа, І. Студеннікова [2], В. Чорна [3], О. Яфінович та ін. Однак специфіка бюджетного фінансування системи соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану потребує додаткового вивчення.

Мета і завдання дослідження: виокремити напрями покращення бюджетного фінансування системи соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану на основі розгляду теоретичних та оцінки практичних аспектів обраної проблематики.

Для досягнення поставленої мети нами проведено аналіз динаміки видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення Зведеного бюджету України за 2021–2023 рр.; розглянуто динаміку складу державних та місцевих соціальних видатків, а також оцінено їхню структуру за досліджуваний період; встановлено основні тенденції соціальних видатків на рівні державного та місцевих бюджетів України в 2021–2023 рр.; виокремлено причини формування соціальних видатків та оцінено правильність і доцільність їхнього здійснення; запропоновано напрями покращення бюджетного фінансування системи соціального захисту в Україні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення соціального захисту населення є однією із найголовніших функцій держави для своїх громадян. Здійснення видатків за цим напрямом демонструє державну політику, метою якої є добробут українців. В умовах введення воєнного стану в громадян України потреба в підтримці з боку держави посилилась. Як видно з табл. 1 соціальні видатки Зведеного бюджету України за 2021–2023 рр. мали постійну тенденцію до зростання.

Таблиця 1

Динаміка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення Зведеного бюджету України за 2021–2023 рр.

Джерело фінансування, млн грн	Роки			Абсолютний приріст (2022–2021), млн грн	Абсолютний приріст (2023–2022), млн грн	Темп приросту (2022/2021), %	Темп приросту (2023/2022), %
	2021	2022	2023				
Державний бюджет	339278,87	425987,02	469251,22	86708,15	43264,20	25,56	10,16
Місцеві бюджети	28067,76	29199,13	44879,48	1131,37	15680,35	4,03	53,70
Всього	367346,63	455186,15	514130,70	87839,52	58944,55	23,91	12,95

Джерело: складено авторами на основі [1].

В період з 2021 р. до 2022 р. видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення Зведеного бюджету України збільшилися на 87839,52 млн грн (23,91 %), а в 2023 р. порівняно із 2022 р. – на 58944,55 млн грн (12,95 %). Такій динаміці сприяло значне зростання видатків державного бюджету.

Водночас дуже помітним було різке збільшення соціальних видатків місцевих бюджетів у 2023 р. порівняно із попередніми періодами, а саме на 15680,35 млн грн (53,70 %). Причиною цього стало розширення функцій соціального захисту для регіональних структур.

Для більш детального аналізу та ґрунтовних висновків стосовно функціонування системи соціального захисту доцільно проаналізувати динаміку складу видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2021–2023 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка складу видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2021–2023 рр.

Спрямування видатків, млн грн	Роки		
	2021	2022	2023
Соціальний захист на випадок непрацездатності	5401,46	2219,19	3629,06
Соціальний захист пенсіонерів	201161,81	232935,34	273667,12
Соціальний захист ветеранів війни та праці	1676,81	1492,28	2078,00
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	134,91	101,25	24351,76
Соціальний захист безробітних	1804,30	-	-
Допомога у вирішенні житлового питання	50221,73	35016,47	13642,14
Соціальний захист інших категорій населення	78405,25	152528,89	151672,08
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	52,77	27,72	8,48
Інша діяльність у сфері соціального захисту	419,84	1665,88	202,58
Всього	339278,87	425987,02	469251,22

Джерело: складено авторами на основі [1].

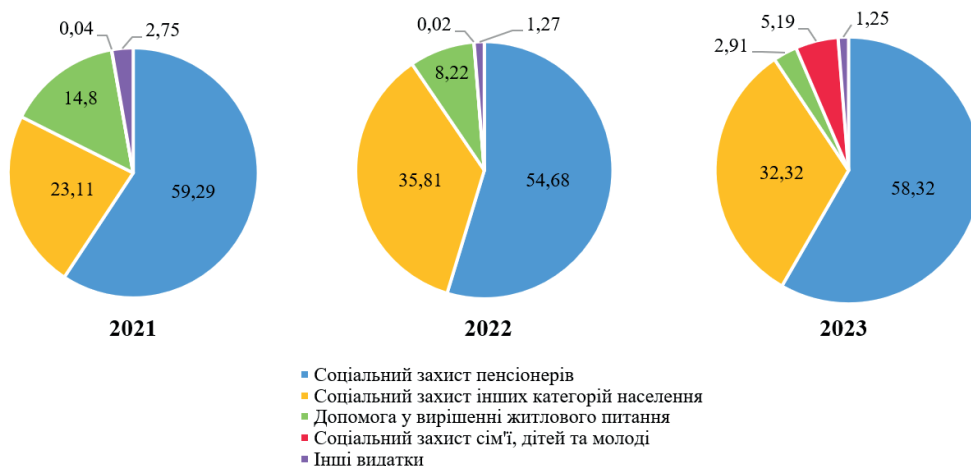
Відповідно до даних, відображених у табл. 2, стабільну динаміку до зростання за досліджуваний період мали лише видатки на соціальний захист пенсіонерів, які у 2022 р. збільшились на 31773,53 млн грн (15,80 %) та в 2023 р. – на 40731,77 млн грн (17,49 %). Натомість протилежну тенденцію до зменшення продемонстрували видатки на фундаментальні та прикладні дослідження і розробки, які у 2022 р. зменшились на 25,05 млн грн (47,48 %) та в 2023 р. – на 19,23 млн грн (69,40 %). Причиною зростання соціальних видатків на захист пенсіонерів є зростання мінімальної пенсії, поступове повернення планової індексації та фінансування дефіциту Пенсійного фонду України. Натомість скорочення видатків на дослідження і розробки, вочевидь, було спричинене втратою пріоритетності в умовах воєнного стану.

За період з 2021 р. до 2022 р. найбільше збільшились такі видатки, як соціальний захист інших категорій населення. Причину вбачаємо у розширенні програм підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану. Натомість незначне зменшення цієї групи видатків у 2023 р. спричинене зміною законодавства в питаннях претендентів на допомогу, які скоротились через появу додаткових умов (наприклад, якщо внутрішньо переміщена особа придбала автомобіль, якому менше 5 років, то вона втрачає можливість отримання допомоги) [3].

Не менш важлива група видатків із соціального захисту сім'ї, дітей та молоді після незначного зменшення в 2022 р. різко зросла в 2023 р. на 24250,50 млн грн. Причиною такої тенденції можна вважати розширення діючих та появу нових програм підтримки. Зокрема, за програмою «муніципальна няня» у 2023 р. було збільшено державні виплати до розміру мінімальної заробітної плати. Також у 2023 р. почала функціонувати програма оздоровлення дітей «гроші ходять за дитиною», в рамках якої малозабезпечені сім'ї деяких регіонів (територія була в окупації, територія є зоною активних бойових дій тощо) отримували виплату для придбання путівки на оздоровлення дитини-інваліда [2].

Тенденція до зменшення видатків на соціальний захист ветеранів війни та праці (на 184,53 млн грн), а також на допомогу у вирішенні житлового питання (15205,26 млн грн) спричинені зміною пріоритетів України у видатковій політиці. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 401 «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету» від 01.04.2022 р. частину видатків загального фонду Державного бюджету України на 2022 р. спрямували задля поповнення резервного фонду [4]. Натомість протилежна динаміка більшості груп соціальних видатків до збільшення у 2023 р. спричинена політикою уряду, який вирішив розширити програми підтримки українців.

Також доцільним для більш детального аналізу системи соціального захисту в Україні за рахунок коштів державного бюджету є огляд структури видатків за 2021–2023 рр. (рис. 1).

Рис. 1. Структура видатків Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2021–2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі [1].

Як видно з рис. 1, за 2021–2023 рр. введення воєнного стану не змінило того, що основною групою соціальних видатків Державного бюджету України були видатки на соціальний захист пенсіонерів, оскільки їх частка попри незначне зменшення на 4,61 % у 2022 р. все одно становила більше половини в загальній структурі. На другому місці – видатки для соціального захисту інших категорій населення. Їх зростання у структурі підтверджується вище описаною динамікою у зв'язку з введенням воєнного стану та зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб, і, у свою чергу, посиленням їхньої фінансової підтримки з боку держави. На третьому місці за обсягом соціальних видатків з Державного бюджету України за 2021–2022 рр. була допомога у вирішенні житлового питання. Натомість їхнє поступове скорочення підтверджується зміною пріоритетів видатків уряду та введенням нових програм підтримки дітей, сімей та молоді у 2023 р., що посприяло тому, що за обсягами фінансування саме останні стали третіми в загальній структурі видатків.

Важливою частиною дослідження ефективності функціонування системи соціального захисту в Україні є огляд динаміки складу видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2021–2023 рр. (табл. 3).

Як видно з табл. 3, у 2022 р. частину видатків було зменшено, натомість у 2023 р. – не спостерігалося зменшення за жодною з груп видатків, що оцінюємо позитивно. На відміну від подібних видатків Державного бюджету України видатки на соціальний захист на випадок непрацевдатності з місцевих бюджетів мали стабільну динаміку до зростання протягом усього досліджуваного періоду: у 2022 р. ці видатки зросли на 145,53 млн грн (7,39 %), а у 2023 р. – на 521,41 млн грн (24,65 %). Аналогічна тенденція до збільшення була помітна й за групою видатків на соціальний захист пенсіонерів: за 2021–2022 рр. вони збільшились на 315,12 млн грн (2,92 %), а за 2022–2023 рр. – на 1322,99 млн грн (11,92 %), що теж оцінюємо позитивно.

Таблиця 3

Динаміка складу видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні за 2021–2023 рр.

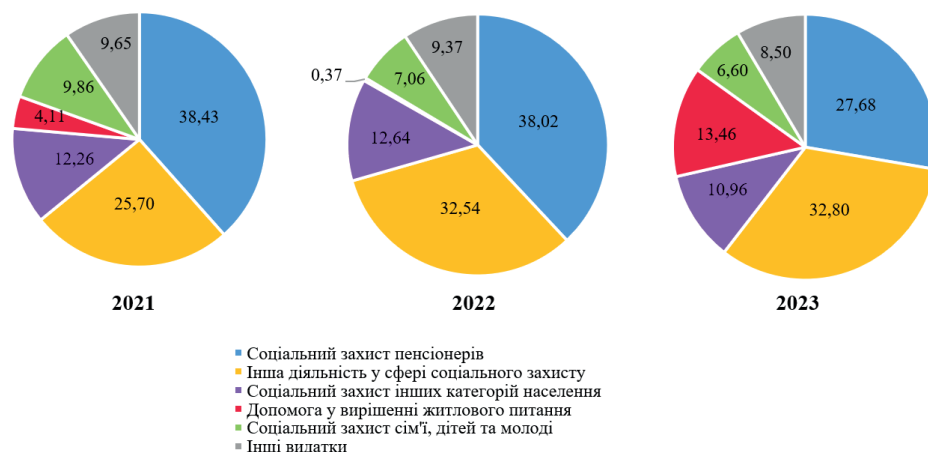
Спрямування видатків, млн. грн.	Роки		
	2021	2022	2023
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	1970,07	2115,60	2637,01
Соціальний захист пенсіонерів	10786,58	11101,70	12424,69
Соціальний захист ветеранів війни та праці	654,06	553,24	917,46
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	2766,75	2060,16	2960,64
Соціальний захист безробітних	82,82	68,44	260,91
Допомога у вирішенні житлового питання	1152,62	108,57	6042,69
Соціальний захист інших категорій населення	3440,35	3689,92	4917,82
Інша діяльність у сфері соціального захисту	7214,52	9501,51	14718,25
Всього	28067,76	29199,13	44879,48

Джерело: складено авторами на основі [1].

Крім цього, у структурі видатків місцевих бюджетів спостерігалось постійне збільшення фінансування програм захисту інших категорій населення (у 2022 р. на 249,56 млн грн (7,25 %) та в 2023 р. – на 1227,91 млн грн (33,28 %)), що також підтверджує пріоритетність видатків для захисту та підтримки вразливих верств населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб. Також позитивним було зростання у 2023 р. після незначного зменшення в 2022 р. видатків, спрямованих на соціальний захист безробітних (на 192,47 млн грн).

У той же час дуже нестабільну динаміку мала допомога у вирішенні житлового питання. З 2021 р. до 2022 р. цей показник зменшився на 1044,05 млн грн, а за 2022–2023 рр. – різко збільшився на 5934,12 млн грн. Причинами цього могла бути зміна пріоритетності у видатках органів місцевого самоврядування, беручи до уваги ситуації в кожній окремій територіальній громаді в умовах воєнного стану та у контексті невизначеності й обмежених ресурсів. Також досить помітним було збільшення в 2023 р. видатків, які спрямовані на здійснення іншої діяльності у сфері соціального захисту. Показник збільшився в 2022 р. на 2286,99 млн грн (31,70 %), а в 2023 р. – на 5216,75 млн грн (54,90 %). Причиною цього було делегування частини певних соціальних функцій від держави для регіональних структур, а також збільшення локальних місцевих програм підтримки громадян.

Аналогічно з дослідженням структури соціальних видатків Державного бюджету України доцільним для порівняльного аналізу вважаємо розгляд структури видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2021–2023 рр. (рис. 2).

Рис. 2. Структура видатків місцевих бюджетів України на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2021–2023 рр.

Джерело: складено авторами на основі [1].

Відповідно до рис. 2 за 2021–2022 рр. найбільшу частку в структурі видатків місцевих бюджетів України займали видатки на соціальний захист пенсіонерів. Однак вона постійно зменшувалася у зв'язку із збільшенням фінансування видатків із іншої діяльності у сфері соціального захисту. Натомість у 2023 р. найбільшу частку в структурі видатків місцевих бюджетів України на соціальний захист та соціальне забезпечення стали займати видатки з іншої діяльності. Помітним було різке зростання в 2023 р. частки допомоги у вирішенні житлового питання на 13,09 %. У попередніх періодах (2021 р. та 2022 р.) третіми за обсягами фінансування в місцевих бюджетах України були видатки з соціального захисту інших категорій населення. Постійне зменшення за 2021–2023 рр. у структурі соціальних видатків місцевих бюджетів спостерігалось по видатках із соціального захисту сім'ї, дітей та молоді й інших видатків.

Висновки. Таким чином, відповідно до проведеного аналізу видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні за 2021–2023 рр., можемо стверджувати, що ця категорія видатків відіграла важливу роль для українців, особливо з початку введення воєнного стану, коли кількість людей, що потребували допомоги та фінансової підтримки, постійно зростала. Структура видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення з державного та місцевих бюджетів України за досліджуваний період змінювалася, що пояснюється зміною пріоритетів уряду та органів місцевого самоврядування окремих територіальних громад, а також перерозподілом в резервний фонд України. Крім цього, введення воєнного стану посприяло розширенню існуючих програм соціального захисту населення та створення нових. Зокрема, фінансова підтримка внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, учасників бойових

дій, ветеранів та членів їхніх сімей, програм: «муніципальна няня», «гроші ходять за дитиною», допомога безробітним тощо.

Сфера соціального захисту та соціального забезпечення в Україні за досліджуваний період за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів фінансувалася відповідно до умов воєнного стану, зазнаючи перерозподілу видатків між категоріями з врахуванням їхньої пріоритетності для більш вразливих категорій населення (пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та членів їхніх сімей, малозабезпечених, безробітних та інше) та їхнього фактичного місця перебування. Враховуючи нестачу бюджетних коштів та необхідність залучення підтримки партнерів і міжнародних організацій, сфера соціального захисту та соціального забезпечення в Україні в умовах воєнного стану була та залишається одним із найважливіших пріоритетів уряду й органів місцевого самоврядування. Саме тому скорочення видатків за зазначеними вище напрямками здійснювалося лише у разі лише гострих потреб. Все це є підтвердженням важливості суспільного добробуту населення в такий складний період. В подальшому ефективність видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення України доцільно розглядати, аналізуючи кількість населення відповідних категорій, величину середніх виплат на одну особу, результативність використання населенням отриманої фінансової підтримки залежно від категорії осіб та суми отриманої допомоги. Ці питання стануть основою наших подальших наукових досліджень. Адже оптимізація як формування дохідної частини державного і місцевих бюджетів, так і використання акумульованих коштів на соціальний захист та соціальне забезпечення населення України, зокрема в умовах воєнного стану, мають бути вираженими та спрямованими не лише на фінансову підтримку вразливих категорій населення, а й на їхню мотивацію до розвитку та дії задля особистісної самореалізації й економічного зростання країни.

Література:

1. Open Budget – Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 21.11.2024).

Open Budget – Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian. [State budget web portal for citizens] <<https://openbudget.gov.ua/>> (2024, November, 21) [in Ukrainian].

2. Студеннікова І. (2023) Соціальні видатки: що і чому фінансує держава у I півріччі 2023 року. URL: <https://voxukraine.org/sotsialni-vydatky-shho-i-chomu-finansuye-derzhava-u-i-pivrichchi-2023-roku> (дата звернення: 26.11.2024).

Studennikova I. (2023) Sotsialni vydatky: shcho i chomu finansuye derzhava u I pivrichchi 2023 roku. [Social expenditures: what and why the state finances in the first half of 2023] <<https://voxukraine.org/sotsialni-vydatky-shho-i-chomu-finansuye-derzhava-u-i-pivrichchi-2023-roku>> (2024, November, 26) [in Ukrainian].

3. Чорна В. (2023) Частині переселенців скасували виплати: що змінилося для ВПО у вересні. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20231010-chastyini-pereselencziv-skasuyut-vyplaty-shho-zminytsya-dlya-vpo-u-veresni/> (дата звернення: 24.11.2024).

Chorna V. (2023) Chastyini pereselentsiv skasuvaly vyplaty: shcho zminylosia dlia VPO u veresni. [Payments were canceled for some displaced people: what changed for IDPs in September] <<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20231010-chastyini-pereselencziv-skasuyut-vyplaty-shho-zminytsya-dlya-vpo-u-veresni/>> (2024, November, 24) [in Ukrainian].

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету»: від 01.04.2022 р. № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.11.2024).

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro spriamuvannia koshtiv do rezervnoho fondu derzhavnogo biudzhetu»: vid 01.04.2022 r. № 401. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the allocation of funds to the reserve fund of the state budget”: dated April 1, 2022. No. 401] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text>> (2024, November, 27) [in Ukrainian].